

*Nybyggarkolonin Bayate*

# Svenskarna på KUBA

Utvandringen till Nordamerika är ett viktigt och noga studerat kapitel i svensk historia. Mindre känt är dock att en grupp svenskar emigrerade till den nya republiken Kuba i början av 1900-talet. Där grundade Alfred Lind jordbrukskolonin Bayate.

*Text* **THOMAS GUSTAFSSON**





**Kolonin i Bayate växte upp runt produktionen av socker, som man utvann från sockerrör. Alla deltog i skörden. Nedan ses kolonins centrum under 1920-talet. Runt järnvägen hade det skapats ett samhälle.**



**D**et var den svenskfödde läkaren Alfred Lind som var initiativtagare till svensk-kolonin i Kuba. Doktor Lind föddes 1862 i Tråvad, en liten socken på Varasläppen i Västergötland. Han emigrerade från Sverige 1881 för att starta ett nytt liv i Minneapolis, Minnesota i norra USA, där han byggde upp en läkarpraktik.

Verksamheten gick bra. Men efter ett tjugotal år i USA hade Lind tröttnat på den trygga vardagen och de kalla vintrarna. Han var entreprenör i själen och längtade efter nya utmaningar. Ett behagligt klimat lockade, liksom möjligheten att tjäna pengar.

Kuba såg han framtiden. Den nybildade republiken behövde få igång sitt jordbruk och behovet av invandrare som var beredda att hugga i var stort. Lind reste till Kuba i jakt på ett lämpligt landområde för att kunna starta om på nytt. Tillsammans med en grupp andra svenskar köpte han till slut 53 kvadratkilometer mark för att grunda en svensk jordbrukskoloni.

Landområdet låg i den östra tropiska delen av ön, fem mil in i landet från staden Santiago de Cuba. Rakt igenom kolonins marker ledde den nybyggda järnvägen mot huvudstaden Havanna i väster. Genom urskogen rann en mindre biflod som av lokalbefolkningen kallades Bayate, och det blev också namnet på kolonin.

Landområdet styckades upp i lagom stora ägor, och i annonser och kampanjer i svenska tidningar både i USA och Sverige erbjöds svenskar att köpa andelar i den lutherska kolonin Bayate.

I november 1905 startade det mödosamma arbetet med att röja bort urskogsdjungeln. Flertalet av svenskarna som ingick i arbetsstyrkan hade sålt allt de ägde för att kunna gå med som delägare. I gruppen fanns också några äventyrare som saknade eget kapital, men som följt med för att arbeta åt markägarna.

De svenska nybyggarna hade med sig lådvis med utrustning och personliga tillhörigheter. En av dem, Johan August Nyström, dokumenterade arbetet med sin kamera. De flesta av hans fotografier har gått förlorade, men de bilder som bevarats illustrerar väl det hårda fältarbetet. På ett av fotografierna ser man att



”Det fanns goda möjligheter att tjäna riktigt stora pengar om man satsade på sockerproduktion.”

svenskarna hade med sig en typisk svensk kaffekittel i koppar, en sådan man använder över öppen eld.

Förhållandena var tuffa. Det fanns malaria i området och krokodiler i floden, och en av svenskarna avled till och med av matförgiftning. Men snart hade trots allt den tidigare urskogen ersatts av öppna fält och de första husen kunde byggas. Bland svenskarna fanns flera duktiga timmermän och snickare – nybyggarna följde svenska byggtraditioner med vissa anpassningar. Någon isolering behövdes inte, och istället för att resa husen på torpargrund av sten användes träpålar för att golven skulle hamna ovanför regnperiodens översvämningar.



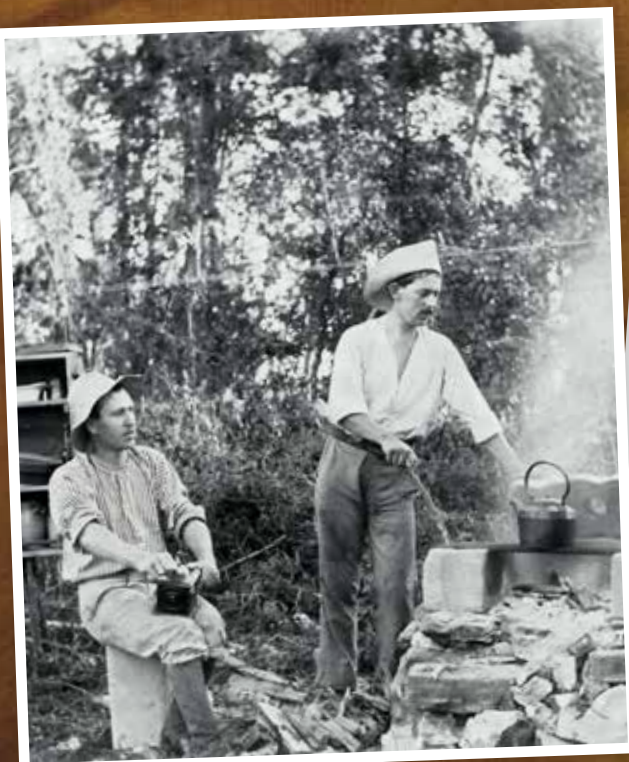
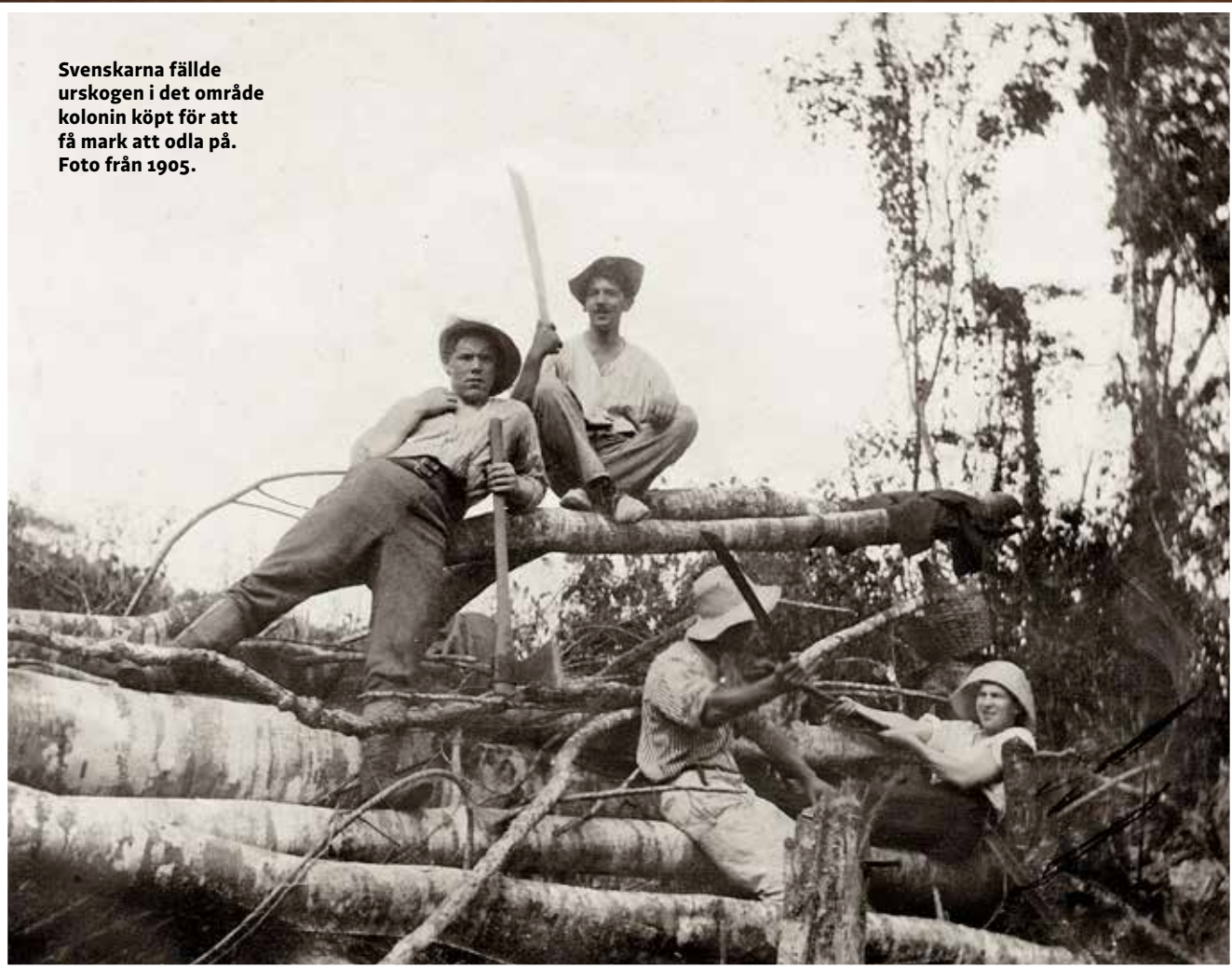
Kolonins grundare, doktor Alfred Lind.

Utifrån de ekonomiska beräkningar som Alfred Lind hade gjort stod det klart att det fanns goda möjligheter att tjäna riktigt stora pengar om man satsade på sockerproduktion. Socker hade blivit det stora njutningsmedlet i världen och marknadspriset på råsocker steg.

»Socker är detsamma som guld och det växer fort här. Inget kan väl vara bättre än att få sina surt förvärvade penningar förvandlade till sötma«, skrev han i ett brev till en vän hemma i Sverige.

Lind satsade själv allt sitt sparkapital på att bygga upp ett sockerbruk. Flera av de andra →

Svenskarna fällde  
urskogen i det område  
kolonin köpt för att  
få mark att odla på.  
Foto från 1905.



Ovan: Duktiga snickare följde med den första gruppen pionjärer. Här bygger de upp ett stationshus för järnvägen som gick igenom svenskkolonin. Foto från 1906.

Till vänster: Bayate 1905. Hårt skogsarbete kräver kaffe-  
paus. Lägg märke till kaffekitteln i koppar och kvarnen.

→ svenskarna gick med i investeringen när de förstod vilka vinster som fanns att hämta. Sockerbruket, Ingenio Azucareo Palmaito en Palmarito de Cauto, stod klart 1910 och exporten av råsocker kunde starta.

Tidpunkten kunde inte ha varit bättre. Upprustningen inför första världskriget hade inletts. När USA och Europa fyllde på lagren inför kriget och när åkrarna förvandlades till slagfält kunde Kuba dra nytta av det kraftigt stigande priset på råsocker. Från krigets start 1914 till dess slut i november 1918 tiodubblades priserna på råsocker.

**S**venskkolonin i Bayate drev aktivt kampanjer i Sverige för att locka till sig svenska säsongarbetare, liksom jordbrukare som ville bli delägare i kolonin, vars område redan hade expanderat. I början av 1907 åkte doktor Lind själv till Sverige med syftet att få fler svenskar att ta chansen att arbeta en period i Bayate. Erbjudandet han hade med sig innebar bland annat en fri överresa som betalades av den kubanska staten, och garanterat arbete i kolonin.

I sitt annonsblad avrådde dock Alfred Lind stadsbor från att komma till Bayate. Hårt arbete väntade och endast vana lantarbetare tilläts bli säsongarbetare på sockerrörsfälten: »Våra erfarenheter av stadsbor såsom nybyggare är ej uppmuntrande. Vi har haft ett halvt dussin stadsbor och alla var missbelåtna. Den sista var en dam från Boston – hon lämnade oss förbittrad därför att hon ej kunde få glass och jordgubbar när hon önskade.»

**L**och med att alla tjänade på att samarbeta uppkom ingen konkurrens mellan svenskarna. Tvärtom. Bayate blev redan från början en demokratisk mönsterkommun som närmast kan liknas vid ett stort jordbrukskollektiv. Regelbundet hölls stämmor dit alla i kolonin fick komma för att ta del i beslut som rörde gemensamma frågor. I de fall man var oense skedde omröstningar där alla hade en röst – alla män. Liksom i Sverige vid denna tid saknade kvinnor ännu rösträtt, de kunde bara påverka genom sina män. Undantagen var två systrar, Hanna och Elisabeth Eriksson, som med stor framgång drev ett eget nybygge.

När Bayate nådde sin blomstring i slutet av första världskriget levde flera hundra svenska familjer i kolonin. Vardagen påminde om livet i en svensk landsortskommun. Man firade

## Minst tusen Kubasvenskar

**De flesta svenskar** som kom till Bayate hade ursprungligen utvandrat till USA. De registrerades som nordamerikaner av de kubanska myndigheterna. Även i Sverige registrerades de som reste via New York som utvandrade till USA. Därför går det inte att få fram några exakta siffror på hur många svenskar som

emigrerade till Kuba. Den enda befolkningsräkning som finns dokumenterad genomfördes 1912 och räknade 365 svenskar i kolonin; det var flera år innan den stora expansionen av Bayate inleddes. En uppskattning är att under de år kolonin existerade levde sammanlagt över tusen svenskar där.

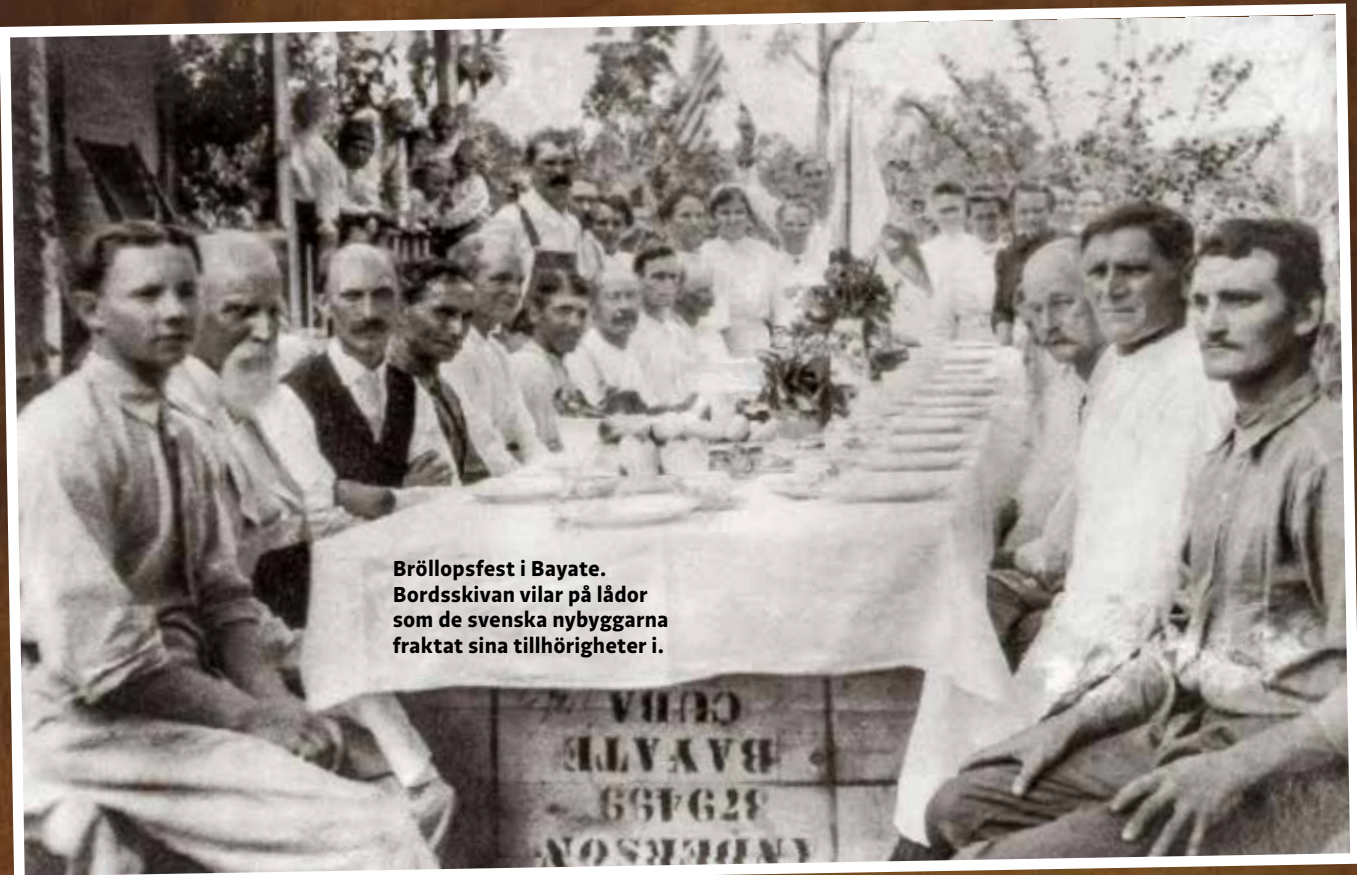
## ”När Bayate nådde sin blomstring i slutet av första världskriget levde flera hundra svenska familjer i kolonin.”

traditionell svensk jul och midsommar med allt vad det innebar.

På Kuba fanns invandrare av många olika nationaliteter vilket gjorde att dansen runt midsommarstången inte väckte så stor uppmärksamhet som man skulle kunna tro. Men när *los suecos*, som kubanerna kallade svenskarna, började bygga små hus för att bina skulle ha någonstans att bo skakade många menande på huvudet.

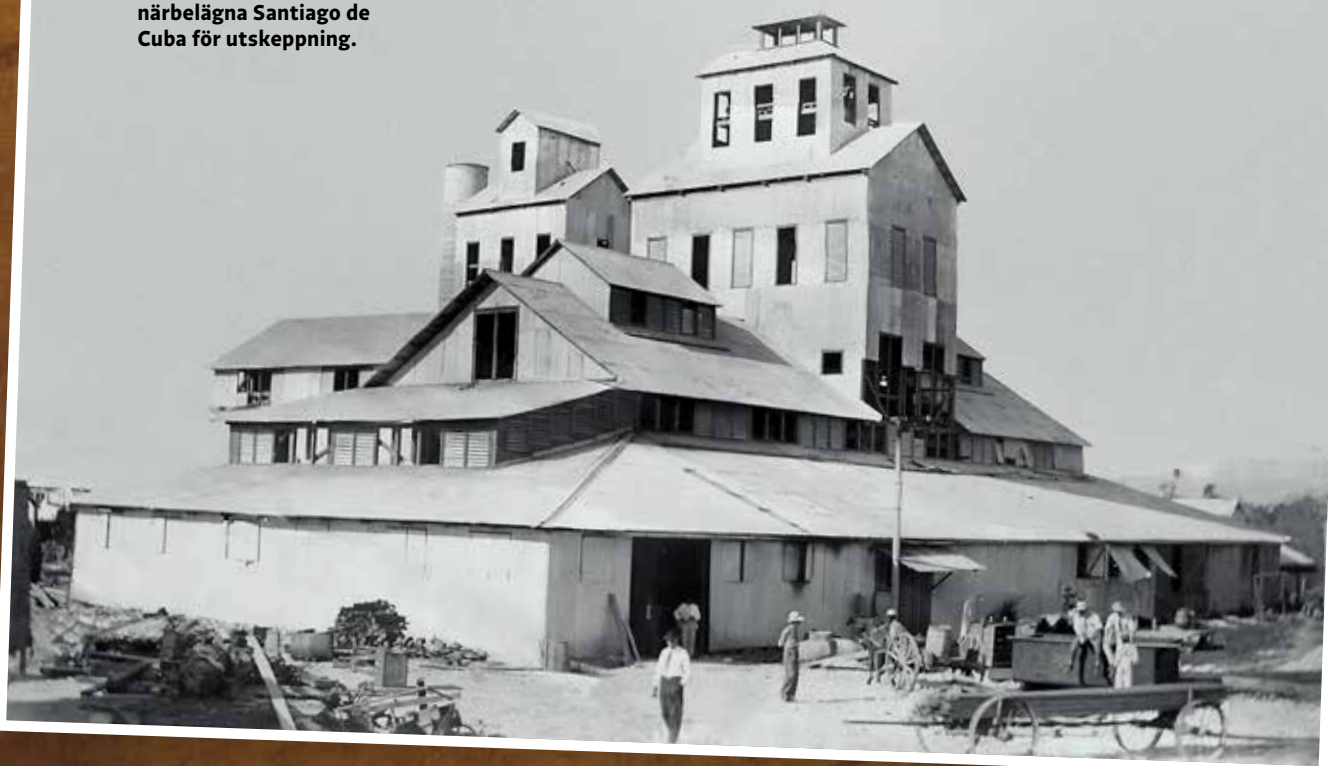
Snart nog insåg de att bikupor och kunskaper om biodling var värdefullt. Knappast någon på Kuba minns det i dag, men faktum är att det var svenskarna som lärde kubanerna hur biodling gick till. Tidigare, under den spanska kolonialtiden då spanjorerna hade ensamrätt på handel med det värdefulla bivaxet, var biodling ett okänt fenomen för lokalbefolkningen.

**E**fter några års hårt arbete hade de flesta av de svenska invandrarna fått det betydligt bättre på Kuba än de hade haft det i Sverige. Egentligen var det bara församlingsprästen som hade något att klaga på. Svenskarna var inte tillräckligt religiösa, ansåg han, och det fanns flera ungarlar som söp alldeles för mycket. Speciellt kritisk var prästen till Hotel Suecia (Hotell Sverige) där det spelades kort och cirkulerade kubanska kvinnor som kurtiserade de svenska ungarlarna. Flera av de ogifta svenska männen inledde →



**Bröllopsfest i Bayate.  
Bordsskivan vilar på lådor  
som de svenska nybyggarna  
fraktat sina tillhörigheter i.**

**Det svenska sockerbruket  
byggdes intill järnvägen.  
Råsockret fraktades till  
närbelägna Santiago de  
Cuba för utskeppning.**



→ dock seriösa förhållanden med kubanskor och i flera fall resulterade relationerna i barn. Alla barn bokfördes som kubaner. Fortfarande är det många i de gamla svenskbygderna på Kuba som hävdar att de har svenska anföräder.

**D**e svenska gårdarna låg utspridda i en dalgång och var omgivna av fält. Kolonins centrum, som kallades Bayate, bestod av en huvudgata och några tvärgator intill järnvägsstationen. Framför stationshuset låg ett torg med den svenska kyrkan – samhällets högsta byggnad. Vid kyrkan fanns ingen kyrkogård, utan begravningsplatsen hade placerats på en höjd någon kilometer bort. Kyrkogården är den enda svenska konstruktion som fortfarande är i bruk i dag, mer än hundra år senare.

Intill kyrkan fanns skolan och ett litet sjukhus med tio vårdplatser som drevs gemensamt av kommunen. Postkontoret låg inne i järnvägsstationen och hade sin egen stämpel, »Bayate«. Senare skulle ett postkontor öppnas även i kolonins mindre samhälle, Miranda, som låg på en höjd några kilometer från Bayate.

Det fanns flera handelsbodas och affärer. Närmast stationen låg Fritz Petersons butik La primera de Bayate som hade det största varusortimentet. Det mesta var importerat från USA, men det fanns även en hel del svenska varor. Längre bort längs huvudgatan hittade man Nyströms Café & Restaurang som drevs av Johan och Cristina Nyström. Här serverades både svenska köttbullar och raggmunk med fläsk. Gästerna kunde även få snaps till maten och punsch till kaffet.

I enklare träbyggnader som stod på allmän mark i Bayates centrum bodde svenskar som kommit till kolonin för att säsongsarbeta på de svenska gårdarna. Här fanns också svenska mekaniker, ingenjörer och snickare. I ett av husen bodde botanikern Erik Ekman (1883–1931). Han kom att bli Bayates mest berömda invånare och upptäckte omkring tvåusen nya arter under sina tio år på Kuba. Det var Ekman som introducerade den vetenskapliga botaniken i den nybildade republiken.

**B**örjan till slutet för svenskkolonin kom när en amerikansk pamp, Bill Wagner, startade ett konkurrerande sockerbruk – Wagner Sugar Corporation – i närheten av Bayate. Genom hot och sockrade kontrakt lyckades han få alla småodlare, som

## ”Konkurrensen blev allt mer kännbar för dem som investerat i det svenska sockerbruket.”

tidigare sålt till det svenska bruket, att i stället sälja sina skördar till det amerikanska sockerbruket.

Konkurrensen blev allt mer kännbar för dem som investerat i det svenska sockerbruket. När sedan en våg av våldsamheter drabbade Kuba 1917 gav flera av de svenska jordbrukarna upp. Av rädsla för att förlora sina tillgångar valde de att sälja sin mark till det amerikanska bolaget. Det visade sig vara ett klokt drag. Flera svenskar hade blivit rejält förmögna och slapp uppleva sockerkraschen några år senare, då råvarupriset för socker föll till botten.

Flera »sockermiljonärer« återvände till Sverige, och av förklarliga skäl valde de att hålla tyst om sina lyckade investeringar. Senare efterforskningar visar att de snabba pengarna uppenbarligen hade bränt i fickorna – en del av dessa förmögna före detta Kubasvenskar gav sig nämligen in i börsen där de började spekulera. Vid den stora börskraschen i oktober 1929 blev de sedan ruinerade.

**A**ven för kolonins grundare Alfred Lind, som vägrade att ge upp och i stället gick i rättslig strid mot den hårdföre amerikanske konkurrenten, slutade äventyret i tragedi. Sedan Lind först vunnit rättstvisten mutades – enligt svenskarna – den kubanska Högsta domstolen till att sända fallet till ny behandling. Men då hade tiden runnit ut för Lind och 1922 gick det svenska sockerbruket i konkurs.

I och med förlusten av bruket var Lind en bruten man. Hans hustru Hannah hade redan tidigare lämnat honom och rest tillbaka till Minneapolis med parets bägge söner William och Carl för att de skulle kunna studera vidare efter grundskolan. Paret hade inte skilt sig, men Hannah orkade inte med det hårda livet i tropikerna.

Jagad av skulder fortsatte maken kämpa i Havanna för att försöka rädda familjens ekonomi, och ett tag verkade det faktiskt gå. Men 1924 fick han en hjärtinfarkt och avled. Alfred Lind ligger begravd i Minneapolis, USA.

För att få elektricitet och vatten till de stora statliga jordbruken uppförde kubanerna, med →



### BOTANIKERN PÅ KUBA

**Erik Ekman (1883–1931)** var botanist och forskningsresande, verksam vid Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm 1908–14. Han företog en forskningsresa i botaniskt syfte till Kuba 1914, där han kom att stanna till 1924. Drabbad av svår malaria flyttade han till Haiti, där han levde till sin död. Ekman gjorde stora insatser i studiet av den västindiska floran.

# Svenskar valde att stanna på Kuba

**Trots motgångarna som följde med nedläggningen av sockerbruket var det ändå en grupp svenskar som valde att stanna kvar på Kuba.**

**E**fter det svenska sockerbrukets konkurs 1922 rasade svenskkolonin till stora delar samman och de flesta lämnade Kuba. Men det fanns några som stannade.

Bland dem fanns ett antal ungarlar som fick jobb vid USA:s militärbas utanför staden Guantánamo, ett par mil sydost om Santiago de Cuba. (Basen kom att få en mycket stor betydelse för den amerikanska flottan under andra världskriget, och den började som bekant att användas som fångläger efter 11 september-attackerna 2001.)

**DE SVENSKAR SOM** trots allt valde att stanna kvar på sina gårdar i kolonin fick uppleva en ny blomstring när sockerpriserna steg igen inför andra världskriget. Den mest framgångsrika av dessa var skåningen Svante Nilsson, eller Swan Nelson som han kallade sig i Kuba. Han drev ett stort jordbruk tillsammans med sin hustru Alma och parets söner Alvar och Gunnar.

Men även denna socker-högkonjunktur tog slut. När Fidel Castro (1926–2016) och hans revolutionärer tog över makten i Kuba 1959 nationaliserades alla sockerplantager och därmed upphörde också svenskkolonin att existera.

**ANA NORELL ÄR** i dag den sista erkända svenskättlingen som lever kvar i de gamla kubanska svenskbygderna. Hon brukar kallas för Anita av sina grannar. Familjen Norell hade en apelsinodling i svenskkolonin när sockerbruket gick i konkurs, och därför klarade de sig bra genom alla kriser.

Men när Castro segrade 1959 förändrades förutsättningarna för privat markäggande och familjen tvingades lämna större delen av sina ägor.

Som alla kubaner som lever på landsbygden har Ana Norell därefter haft ett krävande liv. Någon egen jord att odla



Den sista svensk-kubanska familjen i de gamla nybyggartrakterna – Ana Norell med sina barn Anamirta och Frank.

**”Ana Norell är i dag den sista erkända svenskättlingen som lever kvar i de gamla kubanska svenskbygderna.”**

har hon inte. Hennes son arbetar på en statlig grisfarm.

**ANA HAR KVAR** några gamla familjefotografier som hon gärna tar fram och visar. Bland annat har hon bilder på sin svenska farfar Johan Norell (i Kuba bytte han förnamn till John) och farmor Klara Nilsson (Clara Nelson), och på hennes pappa Karl (Carlos) som kunde sjunga svenska sånger. Självt kan hon inte ett ord svenska.

– Självtklart har jag varit nyfiken på att få komma till Sverige, säger Ana när jag träffar henne i mars 2018. Jag har ju hört många historier om detta land under min uppväxt.

– Jag vet att det är kallt i Sverige men jag vet också att ni har allt. För mig har det blivit för sent att resa. Men det vore roligt om min dotter fick chansen att komma till Sverige. **PH**

**THOMAS GUSTAFSSON**



Familjen Nelson blev den mest framgångsrika av svenskarna. Här är en porträttbild av Alma Nelson med sönerna Alvar och Gunnar. Foto från början av 1930-talet.



Midsommarfirande i tropisk miljö.



→ sovjetisk hjälp, på 1970-talet en stor dammanläggning i Bayate. Den 27 april 1979 förvandlades den bördiga dalgång där svenskkolonin hade sitt centrum till en stor sjö. Alla byggnader och boningshus som en gång hade byggts av svenska nybyggare hamnade därmed under vatten.

De som tvingades flytta fick nya bostäder i Mella, fem kilometer västerut från Bayate, där ett nytt bostadsområde hade byggts upp. Detta samhälle som hade grundats av svenskar hette tidigare Miranda, men döptes om av de kubanska revolutionärerna till Mella efter en av det kubanska kommunistpartiets grundare, Julio Antonio Mella (1903–29).

**N**är dalgången där Bayate låg hamnade under vatten hade området sedan länge upphört att vara svenskt. Något intresse för den svenska invandringens betydelse fanns inte. Under denna epok av den kubanska revolutionen var den historiska forskningen inriktad på annat. Därför gjordes ingen dokumentation, och allt dränktes i vatten. Inte heller i Sverige hade det vid denna tid gjorts någon

**”När dalgången hamnade under vatten hade området sedan länge upphört att vara svenskt.”**

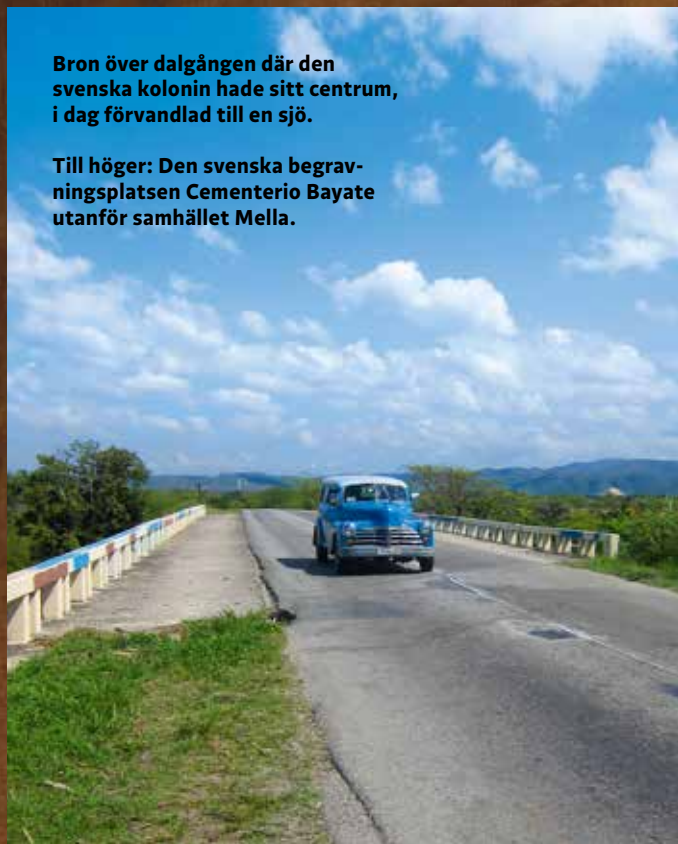
dokumentation av Bayates historia – fakta och bildmaterial i denna artikel har grävts fram av skribenten.

**D**et är först på senare år som invånarna i de kubanska svenskbygderna börjat intressera sig för sina band till Sverige. Inte minst har Kubas öppning mot omvärlden lagt grunden till ett genuint historiskt intresse hos många – i en globaliserad samtid har det helt enkelt blivit viktigt för människor att få veta mer om sitt ursprung.

Trots att det inte finns några byggnader bevarade från kolonin kom svenskarna ändå att få stor påverkan på de samhällen som växte fram i området. Eftersom det inte fanns någon bebyggelse innan de svenska nybyggarna anlände – allt var vildmark – kan man rentav säga att landskapet är skapat av svenskar.

**Bron över dalgången där den svenska kolonin hade sitt centrum, i dag förvandlad till en sjö.**

**Till höger: Den svenska begravningsplatsen Cementerio Bayate utanför samhället Mella.**



### 3 FRÅGOR TILL...

## Thomas Gustafsson

**Du har ägnat årtals av arbete med att utforska historien om kolonin på Kuba. Hur föddes intresset?**

– Det väcktes i början av 1980-talet när jag som ung historiestudent luffade runt i Karibien. Jag hörde talas om att det funnits svenska nybyggare på Kuba. När jag rotade vidare visade det sig att Bayates historia var bortglömd i både Sverige och Kuba.

**Vad har förvånat dig mest under ditt researcharbete?**

– Jag förvånas och imponeras av det mod och den styrka dessa svenska utvandrare hade, de var beredda att satsa allt för en framtid i tropikerna. Och de lyckades. De skapade ett samhälle som saknar motsvarighet i den svenska historien. Det förvånar mig att denna del av den svenska emigranthistorien inte intresserar svenska institutioner och historiska fonder. Hittills har det varit omöjligt att få stöd för mitt arbete.

**Fortsätter du att gräva i Bayates historia?**

– Ja. Jag brukar resa dit en gång om året för att utbyta information med mina många vänner i de gamla svenskbygderna. Det har blivit viktigt för dem att känna till sin egna historia. Det nyligen öppnade museet i Mella, som jag var med om att starta, berättar om den svenska tiden.

– Jag har även inlett ett samarbete med Håkan Karlsson, professor i arkeologi vid Göteborgs universitet. Förhoppningsvis kan det framöver ske en fördjupad historisk och arkeologisk dokumentation av Bayate.

I en undersökning som häromåret genomfördes av kubanska historiker kunde man notera att det fortfarande finns en tydlig påverkan från svensk kultur inom det begränsade område som en gång var jordbrukskolonin Bayate.

**H**uvudorten Mella finns i dag kulturföreningen Grupo Bayate som har tagit på sig uppgiften att föra det svenska arvet vidare, och sedan ett år tillbaka finns ett litet museum i Mella som berättar om den svenska tiden.

– Svenskarna hade stor betydelse för utvecklingen i den här delen av landet, såväl ekonomiskt och socialt som kulturellt, säger Luis El Estudiante som fungerar som gruppens språkrör.

– Att värna om de svenskminnen som finns kvar och sprida kunskap om vårt svenska arv är därför mycket viktigt för att vi också ska kunna förstå oss själva, säger han. **PH**

**Thomas Gustafsson** är författare, journalist och Kubakännare. Förra året utkom han med en utökad och reviderad utgåva av boken Bayate – den svenska kolonin i Kuba (2018).



**Artikelförfattaren Thomas Gustafsson och Grupo Bayates talesperson Luis El Estudiante.**